

Derleme

Gönderim Tarihi: 16. 09. 2021

Kabul Tarihi: 21. 02. 2022

Kekemelikte Akran Zorbalığı Yönetimi: Dil ve Konuşma Terapistleri için

Genel Bir Bakış

Ahsen Erim¹

Özet

Amaç: Akran zorbalığı bir ya da birden çok çocuk tarafından daha güçsüz olan çocuğa yönelik amaçlı ve devamlı biçimde gösterilen saldırganlık davranışı olarak tanımlanabilmektedir. Bu çalışmada; akran zorbalığının tanımı, yaygınlığı, nedenleri, olası sonuçları, kekemelik ve akran zorbalığı ilişkisi ile kekemelik terapilerinde uygulanabilecek akran zorbalığına yönelik müdahale stratejileri ile ilgili bilgiler sentezlenmiştir. Böylelikle bu derleme çalışmasının, dil ve konuşma terapistlerinin kekemeliği olan çocuklara yönelik uygulamalarını zenginleştirecek ve kekemeliği olan çocukların maruz kalabildiği akran zorbalığı durumuna dikkat çekecek nitelikte olması amaçlanmıştır. **Yöntem:** Çalışmada geleneksel derleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, kekemelikte akran zorbalığı yönetimine ilişkin alan yazın taraması gerçekleştirilmiştir. **Bulgular:** Akran zorbalığının, fiziksel, sözlü, ilişkisel veya siber zorbalık gibi farklı türlerde olabileceği görülmüştür. Ayrıca akran zorbalığının nedenlerine yönelik çeşitli görüşlere rastlanmıştır. Kekemeliği olan çocukların akran zorbalığı açısından risk altında olduklarına yönelik kanıtlara ulaşılmıştır. Dil ve konuşma terapistlerinin kekemeliği olan çocuklar için uygulayabilecekleri akran zorbalığına yönelik müdahale stratejileri saptanmıştır. Bu müdahale stratejilerinin temel olarak *kekemelik ve akran zorbalığı hakkında çocuğu ve çevresini bilgilendirme, atılganlık eğitimi, kekemeliğe yönelik olumsuz otomatik düşünceleri olumlu düşünceler ile yer değiştirme ve akran eğitimi* gibi başlıkları kapsadığı görülmüştür. Müdahale stratejilerinin bir kısmı klinik içinde (kekemelikte akran zorbalığı eğitimi, atılganlık eğitimi, bilişsel yeniden yapılandırma vb.), bir kısmı ise klinik dışında (akran, ebeveyn ve okul temelli eğitimler) uygulanabilmektedir. **Sonuç:** Kapsamlı bir kekemelik terapisi, kekemeliğe bütüncül bakış açısı sunan müdahale yaklaşımlarını gerektirmektedir. Kekemelik terapileri sadece konuşma akıcılığına değil, aynı zamanda kekemeliğin çocuğun yaşamı üzerindeki olası olumsuz etkilerini en aza indirmeye de odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, akran zorbalığı müdahalesi, kapsamlı kekemelik terapisinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ayrıca dil ve konuşma terapistlerinin kekemelik ve akran zorbalığına

¹ Sorumlu Yazar, Araştırma Görevlisi, Kurum, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, ahsen.erim@sbu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-3191-6236.

Bu makaleyi kaynak göstermek için / To cite this article: Erim, A. (2021). Kekemelikte akran zorbalığı yönetimi: dil ve konuşma terapistleri için genel bir bakış. *Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 79-98.

yönelik bilgilendirici içeriklere terapileri içerisinde yer vermelerinin, kekemeliği olan çocuklar için önleyici hizmet kapsamında ele alınabileceği düşünülmektedir. Bu tarz içeriklerin, kekemeliği olan çocuğu karşılaşılabileceği olası olumsuzluklara karşı hazırlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar sözcükler: akran zorbalığı, kekemelik, okul çağı kekemelik, zorbalık, zorbalığın sonuçları

Managing Peer Bullying in Stuttering: An Overview for Speech and Language Therapists

Summary

Purpose: Peer bullying can be defined as a purposeful and persistent aggressive behavior by one or more children towards the weaker child. It has been shown in various studies that children with communication disorders are more frequently exposed to peer bullying. Stuttering is also a type of communication disorder that affects the fluency of speech. In the light of this information, the findings that children with stuttering are also at risk for peer bullying are not surprising. In this study; definition, prevalence, causes, possible consequences of peer bullying, the relationship between stuttering and peer bullying, and intervention strategies for peer bullying that can be applied in stuttering therapies are discussed. Thus, it is aimed that this review study will enrich the therapies of speech and language therapists for children with stuttering and draw attention to the peer bullying situation that children with stuttering can be exposed to. **Method:** The traditional compilation method was used in this study. In this direction, a literature review on the management of peer bullying in stuttering was conducted. **Results:** The results of this investigation have revealed that peer bullying can be observed as different types such as physical, verbal, relational or cyberbullying. In addition, various views on the causes of peer bullying were found. The long-term academic and psychosocial effects of peer bullying are explained and attention is drawn to the importance of intervention processes. Evidence has been found regarding that children with stuttering are at risk for peer bullying. In addition to these, various intervention strategies have been identified for peer bullying that speech and language therapists can use for children with stuttering. It has been observed that these intervention strategies mainly cover topics such as informing the child and his/her significant others about stuttering and peer bullying, assertiveness training, replacing negative automatic thoughts about stuttering with positive thoughts, and peer education. It has been determined that some of the intervention strategies can be used in the clinic (peer bullying training in stuttering, assertiveness training, cognitive restructuring, etc.), and some can be used outside the clinic (peer, parent and school-based training about stuttering and peer bullying). **Conclusion:** A comprehensive stuttering therapy requires intervention approaches that offer a holistic view to stuttering. Stuttering therapies do not just focus on speech fluency but also focus to

minimize the possible negative impact of stuttering on the child's life. In addition, it is thought that speech and language therapists' inclusion of informative content about stuttering and peer bullying in their therapy can be considered within the scope of preventive services for children with stuttering. It is expected that such content will prepare the child with stuttering against possible negativities that may be encountered.

Keywords: bullying, consequences of bullying, peer bullying, school-age stuttering, stuttering

Giriş

İletişim bozukluğu olan çocukların akran zorbalığı açısından risk altında oldukları belirtilmektedir (Hughes, 2014). Kekemeliğin de konuşmada görülen tekrar, uzatma ve blok şeklindeki akıcısızlıklar ile karakterize bir iletişim bozukluğu türü olduğu (Guitar, 2014) göz önünde bulundurulduğunda kekemelik ve akran zorbalığının bir arada ele alınması daha anlaşılır olmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar, kekemeliği olan bireylerin akran zorbalığına maruz kalma açısından risk altında olduklarını göstermektedir (Blood & Blood, 2004; Blood ve ark., 2011; Davis ve ark., 2002; Langevin ve ark., 1998).

Kekemelik terapilerinde konuşma akıcılığının artırılması ile kekemeliğin kabulü, ikincil davranışların ve kaçınma davranışlarının azaltılması, iletişim becerilerinin geliştirilmesi, özgüvenin artırılması ve akran zorbalığı ile baş etme becerilerinin geliştirilmesi gibi kekemeliğin çocuğun yaşamına olan olumsuz etkisini en aza indirmeye yönelik çalışmalara da yer verilmektedir. Dolayısı ile kapsamlı bir kekemelik müdahalesi için dil ve konuşma terapistlerinin (DKT) akran zorbalığına yönelik müdahale stratejilerini de bilmeleri önem taşımaktadır (Yaruss ve ark., 2012).

Amaç

Bu doğrultuda bu derleme çalışmasının amacı, kekemeliği olan çocukların maruz kalabildiği akran zorbalığı durumuna yönelik DKT'lere kapsamlı bir bilgi sağlamak ve kekemelik terapilerinde uygulayabilecekleri akran zorbalığına yönelik müdahale stratejilerini bir arada ele almak olarak belirlenmiştir.

Akran Zorbalığının Tanımı ve Türleri

Akran zorbalığı ile ilgili ilk çalışmaların, Olweus tarafından yapıldığı görülmektedir (Olweus, 1993, 1999). Bugüne kadar akran zorbalığı ile ilgili pek çok farklı tanım yapılmıştır (Pişkin, 2002). Akran zorbalığı, daha güçlü bir ya da birden çok kişi tarafından daha güçsüz bir kişiye sürekli biçimde uygulanan ve zarar verme niyetini içeren bir saldırganlık türü olarak tanımlanabilir (Olweus, 1993). Olweus (1999) bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için gereken üç kriter tanımlamıştır. Bu kriterler; *davranışın kasıtlı zarar verme niyeti ile yapılması, davranışın sürekli biçimde uygulanması ve zorba ile kurban arasında bir güç dengesizliğinin olması* şeklindedir. Uygulanan zorbalık davranışı; *fiziksel* (itme, tekme atma vb.), *sözel* (isim takma, sataşma vb.) veya *ilişkisel* (dışlama, kişi hakkında dedikodu çıkarma vb.) gibi farklı türlerde görülebilmektedir (Berger, 2007). İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte zorbalık davranışı elektronik ortama da taşınmış ve *siber zorbalık* olarak adlandırılan bir zorbalık türü de yaygın hale gelmiştir (Erdur-Baker & Kavşut, 2007).

Akran Zorbalığının Yaygınlığı

Yapılan araştırmalar, zorbalık davranışının (zorbalığa maruz kalma veya zorbalık davranışı uygulama) görülme oranının %30-60 arasında değişkenlik gösterdiğini belirtmektedir (Card & Hodges, 2008; Nansel ve ark., 2001). Amerikalı ergen bireyler ile yürütülen bir çalışmada da erkek öğrencilerin daha çok fiziksel ve sözel zorbalık davranışı içerisinde yer alırken kız öğrencilerin daha çok ilişkisel zorbalık davranışı içerisinde yer aldıkları görülmüştür (Wang ve ark., 2009).

Türkiye’de akran zorbalığı yaygınlığı ile yapılan araştırmalara bakıldığında 4. ve 5. sınıfa giden çocuklarda zorbalık görülme oranı %40 olarak bildirilmiştir (Kapçı, 2004). 4-8. sınıfa giden öğrenciler ile yürütülen bir çalışmada da öğrencilerin %6,2’sinin hem zorba hem kurban, %35,1’inin kurban ve %30,2’sinin ise zorba oldukları görülmüştür. Aynı çalışma içerisinde sözel zorbalık ve sözel zorbalığı takiben fiziksel zorbalık en yaygın zorbalık türleri

olarak ifade edilmiştir (Pişkin, 2010). Ortaokul öğrencileri ile yürütülen bir araştırmada, öğrencilerin zorbalık mağduru olma oranları %34,9 olarak bildirilmiştir (Gökkaya & Tekinsav-Sütçü, 2020).

Lise öğrencileri arasında ise %35,5 oranında fiziksel, %33,3 oranında sözel ve %28,3 oranında ise ilişkisel zorbalık görüldüğü bildirilmiştir (Kepenekçi & Çingir, 2006). Lise öğrencileri ile yürütülen bir başka araştırmada da fiziksel zorbalık en sık belirtilen zorbalık türü olmuştur (Çelenk & Yıldızlar, 2019). Ayrıca alan yazında özel gereksinimli çocukların akran zorbalığı açısından risk altında oldukları vurgulanan bir konudur (Carter & Spencer, 2006; Hartley ve ark., 2015). Örneğin kronik davranışsal, duygusal veya gelişimsel problemi olan çocukların, tipik gelişen akranlarına kıyasla iki kat daha yüksek olasılıkta zorbalık davranışının kurbanı olarak ve üç kat daha yüksek olasılıkta hem kurban hem de zorba olarak tanımlandıkları belirtilmektedir (Van Cleave & Davis, 2006).

Akran Zorbalığının Nedenleri

Akran zorbalığının, bir çatışmadan veya zorbalığa maruz kalan çocuğun herhangi bir hatasından kaynaklanmadığı ifade edilmektedir (Olweus, 1993). Eğer akran zorbalığı akranlar arasındaki bir çatışmadan kaynaklanmıyor ise neden kaynaklanıyor sorusuna dair ise çeşitli görüşlere rastlanmaktadır. Örneğin, özellikle erkekler arasında sosyal hakimiyet için bir yarış neticesinde akran zorbalığının meydana gelebildiği ifade edilmektedir (Pellegrini & Long, 2002).

Akran zorbalığı uygulayan çocukların (zorba) problem çözme becerilerinde sorunlar yaşadıkları ve yaşadıkları sorunları dışsallaştırma eğilimlerinin yüksek olduğu belirtilmektedir (Gürhan, 2017). Farklı teorilerden gelen görüşlerde ise dışsallaştırma sorunlarının görülmesinde, düşük benlik sayısı gibi özelliklerin kısmi etkisinin olabileceği ifade edilmektedir (Örn. Rogers, 1961; Tracy & Robins, 2003). Donnellan ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan araştırmada da bu görüş desteklenerek dışsallaştırma davranış sorunları ile

benlik saygısı arasındaki negatif ilişki den bahsedilmiştir. Bu bilgiler ışığında, zorbalık davranışı gösterme ile düşük benlik saygısı arasında bir ilişki olabileceğinin akıllara gelmesi muhtemeldir. Nitekim hem zorbalık davranışını uygulama hem de zorbalığa maruz kalma ile düşük benlik saygısı arasındaki muhtemel ilişkiye dikkat çekildiği görülmektedir (O'Moore & Kirkham, 2001).

Erken dönemde çocuk ve bakım veren arasında oluşan bağlanma tiplerinin niteliği (Örn. güvensiz bağlanma, güvenli bağlanma) veya mizaç özellikleri (Örn. olumsuz duygulanım) gibi psikolojik faktörlerin çocuğun zorbalık mağduru olmasında koruyucu ya da risk faktörleri olabileceğine dair görüşlere de rastlanmaktadır (Hansen ve ark., 2012).

Akran zorbalığının nedenlerine yönelik bazı görüşler ise ebeveynlere dikkat çekmektedir. Örneğin, Evans (2011), bazı çocukların çevrelerindeki duygusal, fiziksel veya sosyal zorluklar sonucunda bunalmalarından dolayı akranlarına zorbalık yapabildiklerini ifade etmiştir. Ebeveynlerin, çocukların karşılaşılabilecekleri zorluklar karşısında problemler hakkında konuşmak ve çözümler üretmek gibi yapıcı davranışlar ile çocuklarına bu zorluklarla başa çıkmayı öğretebilecekleri vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, bazı ebeveynlerin 'Benimle konuşurken bana bak', 'Benim dediğimi yap yoksa...' veya 'Ağlak bir bebek gibisin' şeklindeki sözel tepkilerinin, sözel zorbalık için model olabileceği ve sözel zorbalığı pekiştireceği ifade edilmektedir. Çocuğun öğrendiği bu tepkileri akranlarına yansıtabileceğine dikkat çekilmektedir. Benzer biçimde, zorbalığa yönelik sert sözlü veya fiziksel cezaların, zorbalık yapan çocuklara yapıcı çözümler aramayı öğretmedikleri için etkili olmadıkları da belirtilmektedir (Evans, 2011).

Ayrıca görüşlerini belirtmeleri konusunda öğretmenleri tarafından desteklenmeyen öğrencilerin bu durumu, akranlarına zorbalık yaparak ya da kurban haline gelerek telafi edebileceği görülmüştür. Yine benzer biçimde ebeveynlerin çocuk adına kararları çocuktan

bağımsız, kendi başlarına almalarının hem zorba hem de kurban rolü için risk faktörü olduğu bildirilmiştir (Nation ve ark., 2008).

Akran Zorbalığının Sonuçları

Yapılan bir derleme çalışmasında, akran zorbalığının uzun dönemli etkileri olan küresel bir sorun olduğuna dikkat çekilmiştir. Yazarlar, akran zorbalığına maruz kalma ile çeşitli ruhsal problemler (Örn. stres, uyum problemi, depresyon) arasındaki ilişkiden bahsetmişlerdir (Arseneault ve ark., 2010). Araştırmalar, akran zorbalığı mağduru (kurban) öğrencilerin okulu bırakma da dahil olmak üzere okulla ilgili sorunlar yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Ruíz-Ramírez ve ark., 2018). Akran zorbalığına maruz kalan çocukların fiziksel sağlık açısından da risk altında oldukları görülmektedir. Örneğin, Nixon ve ark. (2011) tarafından yapılan araştırmada ilişkisel zorbalığa maruz kalmanın, somatik belirtileri yüksek düzeyde (Örn. karın ağrısı, baş ağrısı, yorgunluk) gösterme açısından bir yordayıcı faktör olduğu bulunmuştur.

Kekemelik ve Akran Zorbalığına Yönelik Araştırmalar

Kekemeliği olan çocukların akran zorbalığı açısından risk altında oldukları bilinmektedir. Örneğin Langevin ve arkadaşları (1998) tarafından yürütülen bir araştırmada, öz bildirim yolu ile elde edilen verilere göre kekemeliği olan 27 çocuktan %59'unun kekemelikleri hakkında akran zorbalığına maruz kaldıkları ve %81'inin de bu durumdan dolayı üzgün oldukları bulgularına ulaşılmıştır. Hugh-Jones ve Smith (1999) tarafından kekemeliği olan 267 yetişkin birey ile yürütülen bir çalışmada, kekemeliği olan katılımcıların %83'ü okul yıllarında zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

Hearne ve arkadaşları (2008) kekemeliği olan ergen bireyler ile yürüttükleri nitel çalışmalarında ise kekemeliği olan katılımcı ergenlerin sadece %15'inin ergenlik yıllarında kekemelikleri ile ilişkili olarak zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun katılımcı ergenlerin, olası zorbalık durumunu yaşasalar bile problem olarak

düşünmemelerinden veya alay etme girişimlerini görmezden gelme gibi durumlardan kaynaklanabildiği düşünülmüştür. Alan yazındaki çalışmalara bakılarak (Örn. Davis ve ark., 2002) kekemeliği olan çocukların akran zorbalığı mağduriyetlerinin ilkökul yıllarında yoğunlaşabileceği de varsayılmıştır. Öte yandan Blood ve Blood (2004) tarafından kekemeliği olan 53 ve kekemeliği olmayan 53 ergen birey ile yürütülen bir çalışmada, kekemeliği olan ergenlerin akran zorbalığına maruz kalma açısından (%43), kekemeliği olmayan ergenlere kıyasla (%11) daha çok risk altında oldukları bulunmuştur. Benzer biçimde Blood ve arkadaşları (2011) tarafından yürütülen çalışma sonucunda da kekemeliği olan ergenlerin akran zorbalığına maruz kalma oranlarının (%44, 4), kekemeliği olmayan ergenlere kıyasla (%9, 2) anlamlı olarak daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Ülkemizde Kara ve Karamete (2018) tarafından kekemeliği olan 54 yetişkin birey ile yapılan araştırma sonucunda ise katılımcıların %84'ü okul yıllarında akran zorbalığına maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Çalışmada en çok rastlanan zorbalık türü ise sözel zorbalık olmuştur. Okul yıllarında yaşanan zorbalığın katılımcıların yaşamları üzerindeki etkisi incelendiğinde; katılımcıların %28'i duygusal; %22'si sosyal, %9'u akademik, %6'sı mesleki ve %21'i de kekemelikleri üzerindeki etkileri ifade etmişlerdir. Katılımcıların %4'ü ise yaşamlarının etkilenmediğini belirtmişlerdir.

Kekemeliği olan bireylerin maruz kalabildiği akran zorbalığı durumunun birey üzerindeki çeşitli etkileri farklı araştırmalarda da önemle belirtilmektedir. Örneğin, Hugh-Jones ve Smith (1999) tarafından yürütülen araştırmada, kekemeliği olan katılımcıların %63'ü yaşadıkları akran zorbalığı durumunun kısa süreli, %32'si ise uzun süreli kişisel etkilerini (Örn. artmış anksiyete, özgüven kaygı, ilişki kurma ve sürdürmede zorluk) ifade etmiştir. Katılımcıların %9'u kısa süreli ve %6'sı ise uzun süreli zorbalığın konuşma davranışlarındaki etkisini (Örn. otorite figürü ya da agresif bireylere karşı konuşmakta isteksizlik, topluluk

önünde konuşmaya ilişkin endişe, kekemeliği kabul edememe) bildirmişlerdir (Hugh-Jones & Smith, 1999).

Davis ve arkadaşları (2002) tarafından kekemeliği olan ve olmayan çocukların akran ilişkileri açısından karşılaştırıldığı bir çalışmada ise kekemeliği olan çocukların daha sık reddedildikleri ve daha az sıklıkta ‘popüler’, ‘lider’ şeklinde tanımlandıkları görülmüştür. Blood ve Blood (2007) tarafından kekemeliği olan 18 ve kekemeliği olmayan 18 çocuk ile yürütülen araştırmada, kekemeliği olan çocukların hem akran zorbalığı hem de kaygı açısından daha çok risk altında oldukları belirtilerek kekemeliği olan çocuklarda yüksek kaygı belirtileri ve akran zorbalığı arasında iki yönlü bir ilişki olabileceği öne sürülmüştür. Bir başka çalışmada, kekemeliği olan ergenlerin kekemeliği olmayan ergenlere kıyasla benlik saygıları ve algılanan iletişim yeterlilikleri daha düşük olarak belirtilmiştir. Yazarlar, akran zorbalığı ile düşük benlik saygısı ve algılanan iletişim yeterliliği arasında bir ilişki olabileceğini öne sürmüşlerdir (Blood & Blood, 2004).

Blood ve arkadaşları (2011) kekemeliği olan 54 ve kekemeliği olmayan 54 ergen birey ile yürüttükleri araştırmalarında; akran zorbalığına maruz kalma deneyimleri, öz bildirim dayalı öz saygı düzeyleri, yaşam yönelimi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, kekemeliği olan ergenlerin, kekemeliği olmayan akranlarına kıyasla daha düşük öz saygı düzeylerine ve daha az iyimser yaşam yönelimine sahip oldukları bulgularına ulaşılmıştır. Her iki gruptaki katılımcılarda da yüksek zorbalık mağduriyet oranı ile iyimser yaşam yönelimi, yüksek öz saygı ve yüksek yaşam memnuniyeti düzeyleri arasında negatif ilişki tespit edilmiştir (Blood ve ark., 2011).

Blood ve Blood (2016), çocukluk yıllarında akran zorbalığına maruz kalan yetişkin bireylerin kekemeliği olsun ya da olmasın psikososyal açıdan daha düşük puanlar aldıklarını belirtmişlerdir. Çalışma sonucunda, kekemeliği olan bazı çocuklarda yaygın biçimde görülen akran zorbalığı mağduriyetinin yetişkinlik döneminde psikososyal problemler (örn. sosyal

kaygı, olumsuz değerlendirilme korkusu, düşük yaşam memnuniyeti) görülmesinde katkısı olabileceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, akran zorbalığına maruz kalan çocukların erken müdahale almalarının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Nicolai ve arkadaşları (2018) tarafından kekemeliği olan yetişkinlerin ergenlik dönemlerine yönelik siber zorbalık mağduriyetinin olası psikolojik etkilerini inceleyen retrospektif bir araştırmada ise katılımcılar dört gruba ayrılmıştır (siber zorbalığa maruz kalan kekemeliği olan bireyler, siber zorbalığa maruz kalmayan kekemeliği olan bireyler, siber zorbalığa maruz kalmayan kekemeliği olan bireyler, siber zorbalığa maruz kalmayan kekemeliği olmayan bireyler). Araştırmada: 1) Siber zorbalığa maruz kalan kekemeliği olan bireylerin kaygı düzeyleri, diğer üç gruba kıyasla anlamlı olarak daha yüksek, 2) Siber zorbalığa maruz kalan kekemeliği olan bireylerin depresyon düzeyleri, siber zorbalığa maruz kalmayan kekemeliği olmayan bireylerden daha yüksek ve 3) Siber zorbalığa maruz kalan kekemeliği olan bireylerin stres düzeyleri, siber zorbalığa maruz kalmayan kekemeliği olan bireyler ve siber zorbalığa maruz kalmayan kekemeliği olmayan bireylerden daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kekemelikte Akran Zorbalığı Yönetimine İlişkin DKT'ler için Müdahale Stratejileri

Akran zorbalığı yönetimi; öğretmenleri de içeren tüm okul personeli, ebeveynler ve çocuğun iş birliği içerisinde olmasını gerektirmektedir. Bahsedilen her bir sistem (Örn. aile, akran grupları, okul) çocuğun davranışlarını etkilediği için ayrı ayrı incelenmelidir (Espelage & Swearer, 2003). Nitekim okul temelli akran zorbalığı müdahale programlarının etkili olduğu görülmektedir (Ttofi & Farrington, 2011). Akran zorbalığı yönetimi bütün okul sistemi ile ele alınırsa öğrenciler, ebeveynler ve okul personeli benzer bilgi ve eğitime sahip olurlar. DKT'ler, iletişim bozuklukları yaşayan çocuklar için akran zorbalığına yönelik müdahale stratejilerini bilmeli ve kullanmalıdır. Bunun için öncelikli olarak akran zorbalığına

yönelik hangi yasal düzenlemelerin yapıldığı bilinmeli ve okullarda ne gibi zorbalık karşıtı programların uygulandığından haberdar olunmalıdır (Hughes, 2014).

Akran zorbalığı müdahalesinin, dört temel ilke üzerine kurulu olduğu ifade edilmektedir. Bu ilkeler şu şekildedir: 1) *Zorbalık davranışı hiçbir zaman tolere edilmemesi gereken bir durumdur*, 2) *Müdahale stratejileri her zaman çocuğun ihtiyaçlarına göre uygulanmalıdır*, 3) *Farklı zorbalık türleri farklı müdahale stratejilerini gerektirebilmektedir* ve 4) *Rol canlandırma etkinlikleri müdahale sürecinin temel parçasıdır*. Ayrıca çocuklar zor durumlarda (Örn. fizikse zorbalığa maruz kalma) ortamdan ayrıлып güvenli bir yer bularak yetişkin desteği almaları gerektiği konusunda da bilgilendirilmelidirler (Murphy & Quesal, 2002).

Yukarıda belirtilen temel ilkeler doğrultusunda kekemeliği olan çocuklar için akran zorbalığı müdahalesine ilişkin çeşitli stratejilere örnek vermek mümkündür. Bu stratejiler şu şekildedir (Murphy ve ark., 2007a, 2007b): 1) *Danışana kekemeliğe yönelik bilgi vermek* (Örn. *Kekemeliğin nedenleri, kekemelik hakkında doğru bilinen yanlışlar, terapi yaklaşımları vb.*), 2) *Danışanı kekemeliği olan diğer kişiler hakkında bilgilendirmek* (Örn. *kekemeliğin sıklığı ve yaygınlığı, cinsiyet oranı, kekemeliği olan ünlüler vb.*), 3) *Danışanı kekemeliği olan diğer kişiler ile tanıştırmak ve etkileşim kurmalarını sağlamak*, 4) *Danışanın kekemeliğini ve kekemelik anlarını daha iyi tanımasını sağlamak*, 5) *Yalancı kekemelik*, 6) *Danışanın kekemeliğe yönelik tepkilerinin farkında olmasını sağlamak* (Örn. *kekemeliğine yönelik hislerini resmetmek vb.*) ve 7) *Negatif düşünceleri, pozitif düşünceler ile yer değiştirerek zihinsel yeniden yapılandırma etkinlikleri yapmak* 8) *Danışanı akran zorbalığı hakkında bilgilendirmek*, 9) *Danışanın kekemeliğe yönelik sınıf temelli akran eğitimi uygulaması*, 10) *Rol canlandırma etkinlikleri* (Örn. *Terapist farklı senaryolarda zorba olur ve danışanın tepki vermesi prova edilir veya danışan zorba olup terapist kurban olabilir*).

Yaruss ve arkadaşları (2018) tarafından Murphy ve Quesal (2002) ve Murphy ve ark. (2007a; 2007b)'nin çalışmaları göz önüne alınarak kekemeliği olan çocuklarda akran zorbalığı müdahalesine ilişkin belirlenen temel stratejiler özetlenmiştir. Söz konusu stratejiler, Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1

Kekemeliği Olan Çocuklara Yönelik Akran Zorbalığı Müdahale Stratejileri (Yaruss ve ark., 2018)

Müdahale Stratejisi:	Açıklaması:
<ul style="list-style-type: none"> • Kekemelik Hakkında Bilgi Vermek	Bu basamak; kekemeliğin nedenleri, kekemelik ile ilgili doğru bilinen yanlışlar, kekemeliğin değişken doğası vb. konular hakkında çocuğa bilgi vermeyi içermektedir. Çocukların kekemelik hakkında daha doğru bilgilere sahip oldukça özgüvenlerinin olumlu yönde etkileneceği ve karşılaşabilecekleri olumsuz yorumlar ile daha kolay baş edebileceği düşünülmektedir.
<ul style="list-style-type: none"> • Akran Zorbalığı Hakkında Bilgi Vermek	Çocukların akran zorbalığı ve diğer insanların neden akran zorbalığı yaptığı hakkında bilgi sahibi oldukça zorbalığı kendi suçları şeklinde algılama durumlarının azalacağı düşünülmektedir. Ayrıca çocuklara akran zorbalığının ne olduğu, hangi davranışların zorbalık sayıldığı, neden bazı çocukların akran zorbalığı yaptığı konularında bilgi verilmesinin, çocuk akran zorbalığına maruz kalmadan önce koruyucu bir hizmet olarak da yapılması önerilmektedir.
<ul style="list-style-type: none"> • Çocuklara Kekemelikleri Hakkında Daha Farklı Düşünmelerini Öğretmek	Kekemelik sıklıkla utanma, korku veya suçluluk gibi duygulara yol açabilmektedir. Akran zorbalığı ve kekemelik hakkındaki olumsuz yorumlara utanç ve korku gibi duyguların da eşlik etmesi durumu daha zor hale getirmektedir. Çocukların durumla ilişkili olumsuz düşünce ve duygularını değiştirmeleri noktasında 1) <i>duyarsızlaşma</i> , 2) <i>bilişsel yeniden yapılandırma</i> ve 3) <i>kekemeliği kabul etme</i> gibi yaklaşımlar kullanılmaktadır (Murphy ve ark., 2007a; Plexico ve ark., 2005; Yaruss ve ark., 2012).
<ul style="list-style-type: none"> • Akran Zorbalığına Yönelik Atılacak Eğitimi	Kekemeliği olan çocuklara maruz kalabilecekleri akran zorbalığı durumuna yönelik baş edici stratejilerin öğretilmesi önemlidir. Bu konuda beyin fırtınası tekniği ile zorbalığa yönelik olası tepkiler üretme ve rol canlandırma etkinliklerinden faydalanılabilir. Akran zorbalığına tepki verirken çocuğun akıcı konuşmasına gerek olmadığı klinisyenler tarafından bilinmesi gereken bir durumdur. Bu etkinliklerin amacı, çocuğun daha akıcı konuşmasını sağlamak değil çocuğun zorba ve zorbalık durumu ile akıcılık durumundan bağımsız olarak güvenli biçimde baş edebilmesini sağlamaktır.
<ul style="list-style-type: none"> • Çocuğa Kekemelik ve Akran Zorbalığı Konusunda Akran Eğitimi Uygulaması için Destek Olmak	Çocuk tarafından sınıf arkadaşlarına kekemelik ve akran zorbalığına yönelik bir sunum yapılması bu kapsamda yapılabilecek bir etkinliktir. Sunumlar; sözlü sunum, mini sınav tarzında oyunlar veya rol canlandırma etkinlikleri gibi farklı şekillerde yapılabilmektedir.

<ul style="list-style-type: none"> • Çocuğa Kekemelik ve Akran Zorbalığı Konusunda Akran Eğitimi Uygulaması için Destek Olmak	Sunumların içeriği genellikle kekemelik hakkındaki efsaneler ve gerçekler, kekemeliğin nedenleri, kekemeliği olan ünlüler, kekemelik davranışlarının tanımlanması ve terapi teknikleri şeklindedir. Akran zorbalığı için ise akran zorbalığının tanımı, nedenleri, akran zorbalığı ile baş etme stratejileri ve akran zorbalığının hiçbir şekilde kabul edilemez bir durum olduğu konularını kapsamaktadır.
<ul style="list-style-type: none"> • Ebeveynler ve Çocuğun Çevresindeki Diğer Kişileri Kekemelik ve Akran Zorbalığı Hakkında Bilgilendirmek	Klinisyenler; çocuğun ebeveynlerine, öğretmenlere ve tüm okul personeline yönelik farkındalık artırıcı bilgiler vermelidir. Örneğin, ebeveynler çocuklarındaki sosyal geri çekilme gibi işaretleri takip ederek çocuğun akran zorbalığına maruz kalabileceğini fark edebilecek önemli kişilerdendir. Öğretmenler de farklılıklara saygı gösteren bir çevre oluşturmada önemli rollere sahiptirler.

Tartışma ve Sonuç

Bu derleme çalışmasında, akran zorbalığına yönelik teorik bir bilgi sağlamak, kekemelik ve akran zorbalığı ilişkisine dikkat çekmek ve kekeleyen danışanı olan DKT'lere akran zorbalığı yönetimi konusunda müdahale stratejilerini bütüncül bir biçimde sunmak amaçlanmıştır.

Akran zorbalığının okullarda görülebilen önemli bir problem olduğu görülmektedir (Gürhan, 2017). Akran zorbalığının fiziksel, sözlü, ilişkisel veya siber zorbalık gibi farklı türlerde gerçekleşebildiği belirtilmektedir (Berger, 2007; Erdur-Baker & Kavşut, 2007). Akran zorbalığının nedenlerine yönelik görüşler incelendiğinde temel olarak çocuk ile ilişkilendirilen psikolojik faktörler (Hansen ve ark., 2012; O'Moore & Kirkham, 2001), ebeveyn odaklı faktörler (Evans, 2011) ve okulla ilişkili faktörlerin (Nation ve ark., 2008) rolleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, akran zorbalığının ortaya çıkmasında bireysel, ailesel (Örn. ebeveyn tutum ve davranışları) ve okulla ilişkili faktörlerin karmaşık bir etkileşiminin olduğundan bahsetmek uygun olacaktır.

Yapılan araştırmalar, kekemeliği olan bireylerin, akran zorbalığı konusunda risk altında olduklarını göstermektedir (Blood & Blood, 2007; Blood ve ark., 2011, Davis ve ark., 2002; Hugh Jones & Smith, 1999; Langevin ve ark., 1998). Bazı araştırmalar ise kekemeliği

olan bireylerin akran zorbalığı mağduriyetleri ile kaygı özellikleri (Blood & Blood, 2007), benlik saygısı (Blood & Blood, 2004; Blood ve ark., 2011), yaşam memnuniyeti ve yaşam yönelimi (Blood ve ark., 2011) arasındaki muhtemel ilişkilere dikkat çekmektedir. Ayrıca akran zorbalığına maruz kalan çocukların bu durumun uzun süreli olumsuz psikososyal etkilerini yaşadıkları önemle belirtilmektedir (Arseneault ve ark., 2010). Bu bulgunun, kekemeliği olan çocuklarda da geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Öyle ki kekemeliği olan bireylerin akran zorbalığına maruz kalmalarının uzun dönemli olumsuz psikososyal etkileri, çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur (Blood & Blood, 2016; Hugh-Jones & Smith, 1999; Kara & Karamete, 2018). Yapılan araştırmalar neticesinde, kekemeliği olan bireylerin akran zorbalığı konusunda psikolojik dirençlerinin artırılmasının hem durumla baş edebilmeleri hem de olası olumsuz sonuçları en aza indirgeyebilmek adına önemli olduğu söylenebilir.

Bu doğrultuda, DKT'lerin gerek klinik içinde (kekemelikte akran zorbalığı eğitimi, atılganlık eğitimi, bilişsel yeniden yapılandırma, duyarsızlaşma vb.) gerekse klinik dışında (duyarsızlaşma, akran, ebeveyn ve okul temelli eğitimler) akran zorbalığına yönelik uygulayabilecekleri çeşitli müdahale stratejileri bulunmaktadır. Kekemeliği olan çocuklara yönelik akran zorbalığı müdahale programı ise 1) *Çocuğun kekemeliğine yönelik duyarsızlaşması*, 2) *Danışana atılganlık eğitimi verilmesi (Kendini ifade etme, kendini açma, tersine zorbalık)*, 3) *Çocuğun özgüveninin artması* ve 4) *Çocuğun sınıf arkadaşlarının kekemelik ve akran zorbalığı konularında eğitimi* temel bileşenlerinden oluşmaktadır (Murphy & Quesal, 2002).

Ayrıca zorbalığı uygulayan çocukların, zorbalığı uyguladığı kişiden olumsuz tepki aldığı bu davranışını sürdürmeye daha yatkın oldukları belirtilmektedir. Eğer zorbalık davranışlarına yönelik olumsuz tepki almazlar ise bu davranışı aynı kişiye farklı özellikleri üzerinden veya farklı bireylere yöneltebilmektedirler. Zorbalık davranışındaki bu örüntüyü bilmenin önem taşıdığı belirtilmektedir. Örneğin, kekemeliği olan çocuklara konuşmaları ile

ilgili yorumlar aldıklarında olumsuz tepki verme olasılıklarını azaltma konusunda destek olmanın, kekemeliği olan çocuğun zorbalık mağduru olma olasılığını azaltabileceği düşünülmektedir (Yaruss ve ark., 2018).

Sonuç olarak, DKT'lerin, kekemeliği olan danışanlarına yönelik akran zorbalığı yönetimi konusunda bilgi sahibi olmalarının, kekeleyen danışanlarına kapsamlı bir hizmet sunabilmeleri adına önemli olduğu açıktır. Ayrıca kekemeliği olan danışan, akran zorbalığına maruz kalmasa dahi kekemelik ve akran zorbalığına yönelik bilgilendirici içeriklere terapi içerisinde yer verilmesinin, kekemeliği olan çocuklar için önleyici hizmet kapsamında ele alınabileceği de düşünülmektedir. Çünkü bu tarz içeriklerin, kekemeliği olan çocuğu karşılaşılabileceği olası olumsuzluklara karşı hazırlayacağı ön görülmektedir.

Kaynaklar

- Arseneault, L., Bowes, L., ve Shakoor, S. (2010). Bullying victimization in youths and mental health problems: 'Much ado about nothing'?. *Psychological Medicine, 40*(5), 717-729. <https://doi.org/10.1017/S0033291709991383>
- Berger, S. K. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review, 27* (1), 90-126. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.08.002>
- Blood, G., & Blood, I. (2016). Long-term consequences of childhood bullying in adults who stutter: social anxiety, fear of negative evaluation, self-esteem and satisfaction with life. *Journal of Fluency Disorders, 50* (2016), 72–84. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2016.10.002>
- Blood, G. W., & Blood, I. M. (2004). Bullying in adolescents who stutter: Communicative competence and self-esteem. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders, 31*, 69–79. <https://doi.org/10.1044/cicsd.31.S.69>
- Blood, G. W., & Blood, I. M. (2007). Preliminary study of selfreported experience of physical aggression and bullying of boys who stutter: Relation to increased anxiety. *Perceptual and Motor Skills, 104*, 1060–1066. <https://doi.org/10.2466/pms.104.4.1060-1066>
- Blood, G. W., Blood, I. M., Tramontana, G. M., Sylvia, A. J., Boyle, M. P., ve Motzko, G. R. (2011). Self-reported experience of bullying of students who stutter: Relations with life satisfaction, life

- orientation, and self-esteem. *Perceptual and Motor Skills*, 113(2), 353-364.
<https://doi.org/10.2466/07.10.15.17.PMS.113.5.353-364>
- Card, N. A., & Hodges, E. (2008). Peer victimization among school children: Correlations, causes, consequences, and considerations in assessment and intervention. *School Psychology Quarterly*, 23(4), 451-461. <https://doi.org/10.1037/a0012769>
- Carter, B. B., & Spencer, V. G. (2006). The fear factor: Bullying and students with disabilities. *International Journal of Special Education*, 21(1), 11-23.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.501.1121&rep=rep1&type=pdf>
- Çelenk, T. E. A., & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31.
<https://doi.org/10.33308/2687248X.201912150>
- Davis, S., Howell, P., ve Cooke, F. (2002). Sociodynamic relationships between children who stutter and their non-stuttering classmates. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43 (7), 939-947.
<https://doi.org/10.1111/1469-7610.00093>
- Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R.W., Moffitt, T. E., ve Caspi, A. (2005) Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16(04), 328-335.
<https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.01535.x>
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 27, 31-42. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TmpZNE1qVTE/akran-zorbaliginin-yeni-yuzu-siber-zorbalik>
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32 (3), 365-384.
<https://core.ac.uk/download/pdf/17264672.pdf>
- Evans, B. (2011). Bullying: Can it begin in preschool? *Extensions*, 25, 1-8.
[https://caeyc.org/main/caeyc/proposals-2014/pdfs/Evans.%20Betsy Thurs-1.pdf](https://caeyc.org/main/caeyc/proposals-2014/pdfs/Evans.%20Betsy%20Thurs-1.pdf)
- Gökkaya, F., & Sütçü, S. T. (2020). Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 40-54.
<https://doi.org/10.16986/HUJE.2018042225>
- Guitar, B. (2014). *Stuttering: An integrated approach to its nature and treatment* (Fourth ed.). Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.

- Gürhan, N. (2017). Her yönü ile akran zorbalığı. *Türkiye Klinikleri Journal Psychiatric Nursing-Special Topics*, 3(2), 175-81. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-her-yonu-ile-akran-zorbaligi-79448.html>
- Hansen, T. B., Steenberg, L. M., Palic, S., ve Elklit, A. (2012). A review of psychological factors related to bullying victimization in schools. *Aggression and Violent Behavior*, 17(4), 383-387. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.03.008>
- Hartley, M. T., Bauman, S., Nixon, C. L., ve Davis, S. (2015). Comparative study of bullying victimization among students in general and special education. *Exceptional Children*, 81(2), 176-193. <https://doi.org/10.1177/0014402914551741>
- Hearne, A., Packman, A., Onslow, M., ve Quine, S. (2008). Stuttering and its treatment in adolescence: The perceptions of people who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 33(2), 81-98. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2008.01.001>
- Hughes, S. (2014). Bullying: What speech-language pathologists should know. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 45(1), 3-13. https://doi.org/10.1044/2013_LSHSS-13-0013
- Hugh-Jones, S., & Smith, P. (1999). Self-reports of short and longterm effects of bullying on children who stammer. *British Journal of Educational Psychology*, 69 (2), 141-158. <https://doi.org/10.1348/000709999157626>
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509200>
- Kara, İ., & Karamete, A. (2018). Kekemeliği Olan Yetişkinlerin Okul Çağındaki Akran Zorbalığı Mağduriyetlerinin Belirlenmesi: Ön Çalışma. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 50-61. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dkyad/issue/44793/557201>
- Kepenekçi, Y., & Çingir, S. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse & Neglect*, 30 (2), 193- 204. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.10.005>
- Langevin, M., Bortnick, K., Hammer, T., ve Wiebe, E. (1998). Teasing/bullying experienced by children who stutter: Toward development of a questionnaire. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*, 25 (Spring), 8-20. <https://doi.org/10.1044/cicsd.25.S.8>

- Murphy, W. P., & Quesal, R. W. (2002). Strategies for addressing bullying with the school-age child who stutters. *In Seminars in Speech and Language*, 23, (03), 205-212. <https://doi.org/10.1055/s-2002-33754>
- Murphy, W. P., Yaruss, J. S., ve Quesal, R. W. (2007a). Enhancing treatment for school-age children who stutter: I. Reducing negative reactions through desensitization and cognitive restructuring. *Journal of Fluency Disorders*, 32(2), 121-138. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2007.02.002>
- Murphy, W. P., Yaruss, J. S., ve Quesal, R. W. (2007b). Enhancing treatment for school-age children who stutter: II. Reducing bullying through role-playing and self-disclosure. *Journal of Fluency Disorders*, 32(2), 139-162. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2007.02.001>
- Nansel, T. R., Overpeck, M. D., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., ve Scheidt, P. (2001). Bullying behavior among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*, 285(16), 2094-2100. <https://doi.org/10.1001/jama.285.16.2094>
- Nation, M., Vieno, A., Perkins, D. D., ve Santinello, M. (2008). Bullying in school and adolescent sense of empowerment: An analysis of relationships with parents, friends, and teachers. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 18, 211–232. <https://doi.org/10.1002/casp.921>
- Nicolai, S., Geffner, R., Stolberg, R., ve Yaruss, J. S. (2018). Retrospective experiences of cyberbullying and emotional outcomes on young adults who stutter. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 11(1), 27-37. <https://doi.org/10.1007/s40653-018-0208-x>
- Nixon, C. L., Linkie, C. A., Coleman, P. K., ve Fitch, C. (2011). Peer relational victimization and somatic complaints during adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 49(3), 294–299. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2010.12.018>
- O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 27(4), 269-283. <https://doi.org/10.1002/ab.1010>
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishers.
- Olweus, D. (1999). The nature of school bullying: A cross national perspective. P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross national perspective içinde* (ss. 7-27). Routledge.

- Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, 20 (2), 259–280. <https://doi.org/10.1348/026151002166442>
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 531-562. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpFME1qST0/okul-zorbaligi-tanimi-turleri-iliskili-oldugu-faktorler-ve-alinabilecek-onlemler>
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/304/24>
- Plexico, L., Manning, W. H., ve Dilollo, A. (2005). A phenomenological understanding of successful stuttering management. *Journal of Fluency Disorders*, 30(01), 1–22. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2004.12.001>
- Rogers, C. R. (1961). On becoming a person. Boston: Houghton Mifflin.
- Ruíz-Ramírez, R., García-Cué, J. L., Ruíz Martínez, F., ve Ruíz Martínez, A. (2018). Bullying and School Dropouts in Rural High Schools. *Revista Electrónica De Investigación Educativa*, 20(2), 37-45. <https://doi.org/10.24320/redie.2018.20.2.1527>
- Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2003). “Death of a (narcissistic) salesman”: An integrative model of fragile self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14, 57–62. http://ubc-emotionlab.ca/wp-content/files_mf/pi2003.pdf
- Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of schoolbased programs to reduce bullying: A systematic and metaanalytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7, 27–56. <https://doi.org/10.1007/s11292-010-9109-1>
- Van Cleave, J., & Davis, M. M. (2006). Bullying and peer victimization among children with special health care needs. *Pediatrics*, 118(4), e1212-e1219. <https://doi.org/10.1542/peds.2005-3034>
- Wang, J., Iannotti, R. J., ve Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.03.021>
- Yaruss, J. S., Coleman, C. E., ve Quesal, R. W. (2012). Stuttering in school-age children: A comprehensive approach to treatment. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 43 (4), 536-548. [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2012/11-0044\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2012/11-0044))

Yaruss, J. S., Reeves, N., ve Herring, C. (2018). How speech–language pathologists can minimize bullying of children who stutter. In *Seminars in Speech and Language*, 39 (4), 342-355. <https://doi.org/doi:10.1055/s-0038-1667163>

Yazar Katkıları/ Author Contributions: Ahsen Erim: Fikir/Kavram, Tasarım/Yöntem, Danışmanlık/Denetleme, Veri Toplama ve/veya işleme, Analiz/Yorum, Literatür Taraması, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme, Kaynak ve Fon Sağlama, Malzemeler.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest: Yazar makalenin hazırlanması ve basımı esnasında hiçbir kimse veya kurum ile çıkar çatışması içinde olmadıklarını beyan etmiştir. /The author is declared that no conflict of interest existed with any parties at the time of publication.